

GÜNBED AĞZINDAN İKİ MASAL VE DİL ÖZELLİKLERİ

Talip DOĞAN*

Özet:

İran, tarih boyunca Türklerin yoğun olarak yaşadığı ve aynı zamanda yüzyıllarca yönetimi altında olduğu coğrafyalardan biri olmuştur. Bugün, İran'ın çeşitli bölgelerinde Azerbaycan Türkleri başta olmak üzere Kaşkaylar, Ebiverdiler, Sungurlar, Halaçlar, Kazaklar, Özbekler, Horasan Türkleri ve Türkmenler gibi Türk grupları yaşamaktadır. Türkmenler, İran'ın kuzeydoğusunda yer alan Türkmensahra bölgesinde yaşamaktadır. Türkmensahra bugün, İran'ın Gülistan eyaleti ile Kuzey Horasan eyaletinin kuzeyini kapsayan bölge ile Razavi Horasan eyaletinde yer almaktadır. Sözü edilen bölgelerde Türkmenlerin nüfusunun 1,5 ila 2 milyon arasında olduğu bildirilmektedir. Bu çalışmada, Günbed ağzından derlenen Oğlaklı Keçi ve Ecekecân adlı masallar ele alınmıştır. Çalışma çerçevesinde masallar, çeviri yazı alfabesiyle yazıya geçirilmiş ve aynı zamanda Türkiye Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Ayrıca, metinlerin dil özellikleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: İran Türk ağızları, Türkmence, Günbed ağzı.

Two Tales from the Dialect of Gunbad and Their Language Properties

Abstract:

Iran is one of the geographies which Turks lived intensively in and was also ruled throughout history. Today, Turk groups like Azerbaijan Turks, Kashkays, Abivardis, Songors, Khalaj Turks, Kazakhs, Uzbeks, Khorasan Turks and Turkmens are living in different regions of Iran. Turkmens live in the region of Turkmensahra in the northeast of Iran. Turkmensahra is situated in the province of Khorasan-ı Razavi and the region containing the north of the North Khorasan and the city of Golestan in Iran. It is reported that the population of Turkmens in these regions is 1,5-2 million. In this

* Yrd. Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Dil Bilimi Bölümü, dogan.talip@gmail.com

study, the tales of Oğlaklı Keçi and Ecekeçân collected in the dialect of Gunbad were studied. The tales were typed by transcription and also transferred to Turkish. Beside this, the language properties in the texts were examined.

Key words: *İran-Türk dialects, Turkmen language, dialect of Gunbad.*

1. Giriş

Bugün, İran'ın değişik bölgelerinde Azerbaycan Türkleri, Kaşkaylar, Ebiverdiler, Sungurlar, Halaçlar, Kazaklar, Özbekler, Horasan Türkleri ve Türkmenler gibi Türk grupları bulunmaktadır (Blaga 1997: 272). Türkmenler, İran'ın kuzeydoğusunda Türkmensahra denilen bölgede yaşamaktadır. Türkmensahra, İran'ın Türkmenistan sınırında, Gülistan eyaleti ile Kuzey Horasan eyaletinin kuzeyini kapsayan bir bölgede yer almaktadır. Türkmensahra ile Türkmenistan arasındaki sınır ise, 1881'de, Türkmenlerin Göktepe Kalesi'nde Ruslara yenilmesinden sonra, Rusya ve İran arasında yapılan anlaşma sonucunda belirlenmiştir. Türkmen halkı, bu şekilde bölünerek ayrı düşmüştür. Bununla birlikte Razavi Horasan eyaletinde de Türkmenler yaşamaktadır. İran'ın sözü edilen bölgelerinde, herhangi bir resmî nüfus sayımını bulunmamasıyla birlikte, 1,5 ila 2 milyon civarında Türkmen'in yaşadığı bildirilmektedir (Gökdağ 2013: 2210, Nazari ve Routamaa 2012: 216). Son yıllarda Günbed-i Kavus'ta yoğunlaşmakla beraber Gürgen, Bendere Türkmen, Akkale, Gümüşhan, Kelale, İnce Burun, Meravetepe, Bocnurd, Kuçan, Daregaz gibi yerler, önemli Türkmen yerleşim birimlerindedir.

İran Türkmenlerinin hayatında at, millî sazları olan “dutar” ile doğal boyası, motifleri ve dokuma incelikleriyle Türkmen halısı önemli bir yer tutmaktadır (Dieji 2011: 36).

Türkmenistan'da kullanılmakta olan yazı dili, İran Türkmenleri arasında da benimsenmiştir. Bununla beraber Yomut, Göklen, Teke, Nohurlu, Yazık ve Salır gibi Türkmen ağızlarının varlığı devam ettirilmektedir (Nazari ve Routamaa 2012: 216).

İran'daki Türkmence üzerine çalışmalar oldukça sınırlıdır. Gerhard Doerfer ve ekibi tarafından İran'da gerçekleştirilen araştırma gezilerinde (1969-1973), Horasan Türkçesi yanında Günbed-i Kavus'tan da dil malzemesi derlenmiştir. Malzeme, Doerfer ve Hesche (1998) tarafından derlenmiş ve yayımlanmıştır.

2005 yılında, Sultan Tulu, Horasan eyaletinde yaptığı derlemeler sırasında, aynı zamanda Günbed ağzından malzemeler derlemiştir. Tulu (2009a, 2009b), daha sonra bu derlemelere dair çeşitli çalışmalar yapmıştır. Ayrıca, derlemelerin bir kısmı üzerine Yıldırım (2008) tarafından yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

Türkmenceyi konu edinen çalışmalar, genellikle yüksek lisans tezi olmak suretiyle İran’da da yapılmıştır (Geniş bilgi için bkz. Bicbabaei 2012). Yüksek lisans tezlerinin yanında, İran’da Gazi (2002) tarafından yazılmış olan Farsça-Türkmençe bir sözlük bulunmaktadır. Türkiye’de Ceylan (2010), bu sözlükte geçen kelimelerdeki yapım eklerini konu edinen bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır.

Nazari ve Routamaa (2012), Farsçanın kuvvetli tesirine maruz kalan Türkmenceyi, dil ilişkileri açısından değerlendirmiştir.

Eldeki çalışmada, 2014 yazında Günbed ağzından derlenen¹ Oğlaklı Keçi ve Ecekecan adlı masallar incelenmiştir. Çalışma kapsamında masallar, çeviri yazı alfabetiyle yazıya geçirilmiş ve Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bunlarla beraber, masallarda görülen dil özellikleri üzerinde durulmuştur.

2. Masallarda Görülen Dil Özellikleri

2. 1. Uzun Ünlüler

2. 1. 1. Birincil Uzun ünlüler: Ana Türkçeden beri var olduğu düşünülen birincil uzun ünlülerin en çok ve sistemli olarak Türkmencede korunduğu bilinmektedir (TDBUÜ: 64). Eldeki metne bağlı olmak suretiyle Günbed ağzında tespit edilen birincil uzun ünlüler şunlardır: *āt* (1) “ad”, Krş. ATü. *āt* (TDBUÜ: 172), Trkm. *āt* (STY: 56); *bāš* (128) “beş”, Krş. ATü. *bēš* (TDBUÜ: 183), Trkm. *bāš* (TTS: 55); *bāğ* (29) “bağ”, Krş. ATü. *bāğ* (TDBUÜ: 172), Trkm. *bāğ* (STY: 63); *bāliq* (110) “balık”, Krş. ATü. *bāliq* (TDBUÜ: 172), Trkm. *bāliq* (STY: 70); *bār* (54) “var”, Krş. ATü. *bār* (TDBUÜ: 172), Trkm. *bār* (STY: 71); *bāri* (77) “beri”, Krş. ATü. *bērū* (TDBUÜ: 180), Trkm. *bāri* (TTS: 55); *çāğa* (34) “çocuk”, Krş. ATü. *çāqa* (TDBUÜ: 183), Trkm. *çāğa* (TTS: 732); *dāğ* (5) “dağ”, ATü. *tāğ* (TDBUÜ: 174), Trkm. *dāğ* (STY: 233); *dāš* (35) “taş”, ATü. *tāš* (TDBUÜ: 174), Trkm. *dāš* (STY: 240); *dīz* (111) “diz”, Krş. ATü. *tīz* (TDBUÜ: 183), Trkm. *dīz* (STY: 282); *dōl-* (4) “dolmak”, Krş. ATü. *tōl-* (TDBUÜ: 178), Trkm. *dōl-* (STY: 263); *dōn* (7) “elbise”, Krş. ATü. *tōn* (TDBUÜ: 178), Trkm. *dōn* (STY: 264); *xātun* (92) “kadın”, ATü. *qātun* (TDBUÜ: 173), Trkm. *xātun* (STY: 707); *īl* (56) “halk”, Krş. ATü. *ēl* (TDBUÜ: 181), Trkm. *īl* (STY: 335); *iş* (19) “iş”, Krş. ATü. *īš* (TDBUÜ: 182), Trkm. *īš* (STY: 347); *iz* (51) “iz”, Krş. ATü. *iz* (TDBUÜ: 183), Trkm. *iz* (STY: 263); *gān* (113) “kan”, Krş. ATü. *qān* (TDBUÜ: 173), Trkm. *gān* (STY: 139); *gāzan* (75) “kazan”, Krş. ATü. *qāzgan* (TDBUÜ: 181), Trkm. *gāzan* (STY: 335); *ōz* (91) “kendi”, Krş. ATü. *ōz* (TDBUÜ: 183), Trkm. *ōz* (STY: 499); *sān* (1) “sayı”, Krş. ATü. *sān* (TDBUÜ: 174), Trkm. *sān* (STY: 580); *süyt* (14) “süt”, Krş. ATü. *sūt* (TDBUÜ: 185), Trkm. *süyt* (STY: 616); *yān* (71) “yan”,

1 Masalların derlendiği kişi, Settar Sovgî, aynı zamanda İran Türkmenlerinin çağdaş şairlerindedir. Settar Sovgî’nin şiirleri *Savcı*, *Giceler* ve *Buşluk* adlı kitaplarında yayımlanmıştır. Masalların derlenmesindeki katkılarından dolayı, İran Türkmenlerinden Abdollah Nazari’ye teşekkür ederim.

Krş. ATü. *yān* (TDBUÜ: 175), Trkm. *yān* (STY: 847); *yōq* (122) “yok”, Krş. ATü. *yōq* (TDBUÜ: 92), Trkm. *yōq* (STY: 297); *yār-* (30) “yarmak”, Krş. ATü. *yār-* (TDBUÜ: 175), Trkm. *yār-* (STY: 854); *yōl* (41) “yol”, Krş. ATü. *yōl* (TDBUÜ: 178), Trkm. *yōl* (STY: 139).

2. 1. 2. İkincil Uzun Ünlüler: Bu uzun ünlüler, çeşitli sebeplerle daha sonradan oluşmuştur. Ayrıca kelimelerin ikinci ve sonraki hecelerinde görül-
mektedir.

Söz konusu uzun ünlülerin bir kısmı, sonunda kısa ünlü bulunan kelimelerin kimi eklerle birleşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır².

(1) İlgi hâli eki: *geçīñ* (1) “geçinin”, *ğārrīñ* (71) “yaşlının”, *buqçāñ* (23) “bohçanın”, *ecekāñ* (51) “Ecekenin”, *mīñ* (106) “bunun”. Günbed ağzında görülen bu örneklerde ilgi hâli ekinin ünsüzü düşmüştür. Benzer kullanımlar yer yer Standart Türkmencede de bulunmaktadır: *düyāñ* “devenin” (Kara 2005: 100).

(2) Yükleme hâli eki: *ğafīni* (3) “kapıyı”, *düyāni* (125) “deveyi”.

(3) Teklik I. şahıs iyelik eki: *ecām* (16) “annem”, *atām* (96) “babam”.

(4) Sıfat-fiil eki: *şawıklāndır* (16) “üşütmüştür”, *üydğāndır* (16) “değişmiştir”.

(5) Zarf-fiil eki: *pāralābdır* (30) “parçalamıştır”, *aldāb* (34) “aldatmış”, *günlāb* (125) “günlerce”.

(6) Teklik I. şahıs emir ekinin olumsuz çekimi: *aydmāyın* (9) “söylemeye-yim”, *goymāyın* (106) “bırakmayayım”.

(7) Çokluk II. şahıs emir ekinin olumsuz çekimi: *açmāñ* (10) “açmayım”.

Uzun ünlüler, kimi örneklerde ise ünsüz düşmesinden sonra karşılaşılan ünlülerin kaynaşması sonucunda meydana gelmiştir:

(1) *iyemōq* (26) “yemiyorum” < *iy-en+im yōq*, *bolonōq* (10) “olmuyor” < *bol-an+ı yōq*, *yetenōq* (83) “yetmiyor” < *yet-en+i yōq*.

(2) *otlamāna* (2) “otlamaya” < *otla-maq+i+n+a*; *getirmāne* (14) “getirmeye” < *getir-mek+i+n+e*; *dündermāne* (84) “çevirmeye” < *dünder-mek+i+n+e*; *içmāne* (104) “içmeye” < *iç-mek+i+n+e*³.

Günbed ağzında bazı ekler, standart Türkmencede olduğu gibi (Azmun 1990: 75-94), daima uzun ünlülü kullanılmıştır:

(1) Şimdiki zaman eki *-yār/-yār*: *açyār* (7) “açıyor”, *gelyār* (28) “geliyor”.

²

Krş. Hanser (2003: 21-23), Kara (2005: 11-14).

³ Krş. Yıldırım (2008: 9) da *äytmāna*, *düşündürmä*’nâ.

(2) Olumsuz öğrenilen geçmiş zaman eki *-māndır*: *ğalmāndır* (1) “kalmamıştır”.

(3) Sıfat-fiil eki *-yān*: *aydılyān ertekiler* (1) “anlatılmakta olan masallar”, *ağlyān oğlān* (39) “ağlayan çocuk”, *yāğından galyān* (40) “yağmurdan kalan”.

(4) Zarf-fiil eki *-qā*: *ölüb baryārqā* (132) “ölmek üzereyken”.

Günbed ağzında, alınma kelimelerdeki uzun ünlülerin genellikle korunduğu görülmektedir: *yād* (5) “hatır” < Far. *yād*, *şāx* (7) “boynuz” < Far. *şāx*, *māğul* (5) “uygun” < Ar. *ma‘qūl*, *heywān* (10) “hayvan” < Ar. *ḥaywān*, *nişān* (20) “işaret” < Far. *nişān*, *ādam* (23) “adam” < Ar. *ādem*, *āxır* (29) “son” < Ar. *āxır*, *cāy* (22) “yer” < Far. *cāy*, *nāçār* (59) “çaresiz” < Far. *nā-çār*, *peyām* (111) “haber” < Far. *peyām*, *şikār* (115) “av” < Far. *şikār*.

2. 2. Ünlü Uyumları

Günbed ağzında, kalınlık-incelik uyumu sağlamdır. Ancak bir kısım örnekte, ince ünlülerle uyum bozulmuştur: *alğurcuğumi* (23) “Algurcuk’umu”, *bulğurcuğumi* (25) “Bulgurcuk’umu”, *ğıyzi* (3) “kızı”, *oğli* (3) “oğlu”, *mini* (13) “bunu”, *ğıyzim* (34) “kızım”, *ğoyordi* (82) “koyardı”, *havari* (122) “haberi”, *öyi* (96) “evi”, *düybi* (135) “dibi”.

Düzlük-yuvarlaklık uyumunun ise düz ünlülü eklerle sıkça bozulduğu görülmektedir: *otur-* (62) “oturmak”, *döludı* (4) “doludur”, *uzın* (7) “uzun”, *üçin* (9) “için”, *bolubdır* (30) “olmuştur”, *ğoyubdır* (37) “koymuştur”, *şuwı* (42) “suyu”, *ōcoğı* (78) “ocağı”, *horózcığı* (4) “Horozcuğu”, *oğluñı* (11) “oğlunu”, *şonu* (99) “şunu”.

2. 3. Ünlü Değişmeleri: Günbed ağzında tespit edilen ünlü değişmeleri şunlardır:

(1) *a>ä*, *e* değişmesi: Bu değişme alınma kelimelerde ortaya çıkmıştır: *çāre* (72) “çare” < Far. *çāre*, *heywān* (10) “hayvan” < Ar. *ḥaywān*.

(2) *e>a* değişmesi: *men* ve *sen* zamirleri, yönelme hâli ekini aldığı anda görülmektedir: *maña* (34) “bana”, *saña* (20) “sana”.

(3) *ö>ó* değişmesi: Bu değişme *göm-* ve *götür-* fiillerinde tespit edilmiştir: *ğómşeñ* (11) “gömsen”, *ğótürdü* (35) “götürdü”. Söz konusu değişme, Türkiye Türkçesinin Batı Grubu ağızlarında da yaygındır (Karahan 1996: 118-119).

(4) *a>â*, *o* değişmesi: İlk hecedeki /o/ ünlüsünün tesiriyle, sonraki /a/ ünlüsü yuvarlaklaşmıştır: *oğlānlıq* (1) “çocukluk”, *owlâqlı* (1) “oğlaklı”, *doğān* (17) “kardeş”, *şonnon* (23) “şundan, ondan”, *ōcoq* (76) “ocak”, *ğoyordi* (82) “koyardı”, *törbo* (7) “torba”, *bolorşuñ* (41) “olursun”, *bolşoñ* (86) “olsan”, *boşoyā* (129) “boşalıyor”, *doqoy* (132) “orman”. Bu özellik, standart Türkence için de karakteristiktir, ancak yazıda gösterilmez (KTLS: 1097).

(5) *e>ö* değişmesi: /v/ ünsüzünün yanındaki /e/ ünlüsü, /ö/'ye dönüşmüştür: *öy* (96) “ev” < ETü. *ew* (DLT: 650).

(6) *e>ü* değişmesi: /e/ ünlüsü, /v/ ünsüzünün etkisiyle /ü/ olmuştur: *düye* (25) “deve” < ETü. *tewe* (DLT: 873).

(7) *i>ö* değişmesi: Alınma kelime tespit edilmiştir. /i/ ünlüsü, önce kısılmış ve sonra dudak ünsüzü /w/'nin yanında (*i>e>ö* olarak) yuvarlaklaşmıştır: *döw* (5) “dev” < Far. *dīv*.

(8) *o>a* değişmesi: Kimi örneklerde ilk hecede görülmüştür: *sawık* (16) “soğuk” < ETü. *soğıq* (Claousun 1972: 808), *qaw-* (26) “kovmak” < ETü. *qow-* (DLT: 732).

(9) *ö>e* değişmesi: Bir örnekte ilk seste gerçekleşmiştir: *ewinnen* (23) “önünden” < ETü. *öñ* (DLT: 787).

(10) *u>ı* değişmesi: İşaret sıfatı *şu* kelimesi ile /b/ ve /m/ dudak ünsüzlerinin yanında ortaya çıkmıştır⁴: *şı şeś* (15) “şu ses”, *munı* (12) “bunu”, *muñ* (17) “bunun”, *bılarınñ* (131) “bunların”.

(11) *ü>i* değişmesi: Bir örnekte tespit edilmiştir: *beyik* (55) “büyük” < ETü. *bedük* (DLT: 580).

(12) *a>ı* değişmesi: Bu değişme, /y/ ünsüzünün yanında gerçekleşmiştir: *yığnyā* (6) “topluyor” < *yığna-*, *ağlyān* (39) “ağlayan”.

(13) *ö>ü* değişmesi: *düñder-* (85) “çevirmek” < ETü. *töñder-* (DLT: 896).

2. 4. Günbed ağzında /s/ ve /z/ ünsüzleri, standart Türkmencede olduğu üzere (KTLS: 1097) peltek söylenmektedir: *şeśine* (15) “sesine”, *şuwşuż* (38) “susuz”.

Bunun yanında /ñ/ ünsüzü (damak n'si), kelime ve eklerde korunmak suretiyle eski biçimlerini devam ettirmiştir: *şonra* (12) “sonra”, *meñze-* (15) “benzemek”, *şaçınıñ* (29) “saçının”, *işinñ* (12) “işin”, *iydiñ* (23) “yedin”, *duruñ* (26) “durun”, *içşeñ* (41) “içsen”.

2. 5. Ünsüz Değişmeleri: Günbed ağzında ortaya çıkan ünsüz değişmeleri şunlardır:

(1) *q>ğ* değişmesi: Kelime başındaki /q-'lar, genellikle /ğ-/ olmuştur: *gorqunçlu* (5) “korkunç”, *goy-* (2) “koymak”, *ğafini* (14) “kapıyı”, *ğarnını* (30) “karnını”, *ğaç-* (24) “kaçmak”.

Bazı örneklerde ise kelime başındaki /q/'lar korunmuştur: *qırq* (125) “kırk”, *qaw-* (128) “kovmak”, *qaq-* (3) “kakmak”.

4 Bu değişme İran'da Azerbaycan ağızlarında da yaygındır. Krş. Şireliyev (1962: 44).

(2) *k>g değişmesi*: Kelime başında bulunan /k-/ler, genellikle /g-/'ye dönüşmüştür: *gel-* (10) “gelmek”, *git-* (56) “gitmek”, *getir-* (80) “getirmek”, *göz* (46) “göz”, *geç-* (36) “geçmek”, *gıce* (103) “gece”, *gün* (112) “gün”.

(3) *t>d değişmesi*: Kelime başında yer alan /t-/ler, kimi örneklerde /d-/ olmuştur: *dāş* (37) “taş”, *dāğ* (5) “dağ”, *doy-* (5) “doymak”, *düye* (25) “deve”, *dur-* (27) “durmak”, *düybi* (135) “dibi”, *dölu* (4) “dolu”.

Şu örneklerde tonsuzluk devam etmektedir: *tut-* (309) “tutmak”, *tiken* (59) “diken”.

(4) *p>b değişmesi*: Zarf-fiil eki ile öğrenilen geçmiş zaman ekinde /p/ ünsüzü, /b/’ye dönüşmüştür: *yuwub* (46) “yıkayıp”, *qaqıb* (7) “kakıp”, *ğaydıbdır* (31) “geri dönmüş”, *atıbdır* (32) “atmış”, *çıqıbdır* (129) “çıkılmış”.

Ancak Standart Türkmencede zarf-fiil eki ile öğrenilen geçmiş zaman eki, *-(X)p* ve *-(X)pdlr* şeklinde tonsuzdur (Kara 2005: 94, 119).

(5) *b>w>y değişmesi*: Bazı kelimelerin ortasında ve sonunda tespit edilmiştir: *öy* (2) “ev” < ETü. *eb* (OY: 136), *düye* (25) “deve” < ETü. *tebe* (ETG: 298).

(6) *b>w, v değişmesi*: Bir kısım kelimenin başında, ortasında ve sonunda gerçekleşmiştir: *var-* (53) “varmak”, *iver-* (111) “göndermek” < Çağ. *yiber-* (ÇEK: 255), *ğoyver-* (117) “bırakmak”, *şuw* (129) “su” < ETü. *sub* (OY: 167), *havār* (107) “haber” < Ar. *xaber*.

Bu kelimelerin bazıları aynı zamanda /b/’li olarak kullanılmıştır: *ber-* (8) “vermek”, *bar-* (75) “varmak”.

(7) *b>m değişmesi*: Kimi kelimelerde /n/ ünsüzünün etkisiyle meydana gelmiştir: *men* (85) “ben”, *muña* (13) “buna”, *munı* (15) “bunu”, *muñ* (17) “bunun”, *munnan* (129) “bundan”, *min-* (86) “binmek”, *meñze-* (15) “benzemek”.

(8) *p>f değişmesi*: Bu değişme, birkaç örnekte kelime ortasında ortaya çıkmıştır: *ğafıbdır* (17) “kapmış”, *arfa* (10) “arpa”.

(9) *ğ>w değişmesi*: Bazı örneklerde kelime ortasında bulunan /ğ/’lar, /w/ olmuştur: *owlāq* (1) “oğlak” < ETü. *oğlaq* (DLT: 770), *şawıq* (16) “soğuk” < ETü. *soğı-* (DLT: 826).

(10) *η>w değişmesi*: Bir örnekte kelime ortasında /η/ ünsüzü, /w/’ye dönüşmüştür: *ewinnen* (23) “önünden” < ETü. *öη* (DLT: 787).

2. 6. Ünsüz Benzeşmeleri: Günbed ağzında ortaya çıkan ünsüz benzeştirmeleri şunlardır:

İlerleyici ünsüz benzeştirmeleri:

(1) *-nd->-nn-*: *onna* (3) “o zaman” < *onda*, *diyenne* (33) “dediğinde” < *diyende*, *inni* (9) “şimdi” < *indi*, *başınna* (11) “başında” < *başında*, *añrısınnan*

(16) “arkasından” < *aırısından*, *şannıq* (75) “sandık” < *şandıq*, *yüzünne* (118) “yüzünde” < *yüzünde*.

(2) *-ml->-mn-*: *emceğimnen* (14) “memelerimle” < *emceğimlen*, *ağzımnan* (19) “ağzımla” < *ağzımlan*.

(3) *-st->-śś-*: *üşśünnen* (80) “üstünden” < *üstünden*.

(4) *-ld->-ll-*: *bollum* (105) “oldum” < *boldum*, *ğallırrannan* (91) “kaldırdıktan” < *ğaldırandan*.

Gerileyici ünsüz benzeştirmeleri:

(5) *-rl->-ll-*: *geçyäller* (38) “geçiyorlar” < *geçyärler*, *gidyäller* (43) “gidiyorlar” < *gidyärler*, *alyälla* (63) “alıyorlar” < *alyärle*.

2. 7. Ünsüz Düşmesi: Günbed ağzında tespit edilen ünsüz düşmeleri şunlardır:

(1) /r/ *düşmesi*: /r/ ünsüzü genellikle, şimdiki zaman eki ile kelime sonunda düşmüştür: *ğaydyā* (6) “geri dönüyor”, *otlayā* (5) “otluyor”, *ürkyā* (64) “ürküyor”, *gidyān* (2) “gidiyorum”, *ekyān* (10) “ekiyorum”, *edyāñ* (98) “ediyorsun”, *tutturubdırlā* (112) “tutturmuşlar”, *ola* (10) “onlar”, *bī* (14) “bir”.

2. 8. Günbed ağzında, teklik III. şahıs rivayet çekiminde kullanılan *-mXşdXK* yapısı tespit edilmiştir: *kel mişdik* (92) “kel imiş”, *eşidibduran mışdıq* (16) “işidip durmuş imiş”, *ğaşiyān mışdıq* (94) “kaşımakta imiş”.

2. 9. Günbed ağzında, istek kipi için kullanılan *-cAK bol-* ve *-AşI + iyelik eki gel-* yapıları ortaya çıkmıştır: *gómcek bolyā* (22) “gömmek istiyor”, *öldürcek bolyā* (21) “öldürmek istiyor”, *wurdurcaq bolyān* (106) “vurdurmak istiyorum”, *çalcaq bolonna* (116) “kesmek istediğinde”, *peşew edeşim gelyā* (117) “çiş edesim geliyor”.

3. Metinler

Derleme yeri ve tarihi: Günbed, Temmuz 2014

Kaynak kişi: Settar Sovgi

Yaş: 68 yaşında

(1) oğlânlıqda aydılyān ertekilerden yādda ğalmāndır. (2) oğlânlıqda, o muğa telewizor yōqdi, radio hem yōqdi. (3) o muğa, şo muğa māmalarımız, ecelerimiz ertekiler daşınna otırdıq, nāme aydcaq? (4) onna horozcığı aydıb ber, geçiciğı aydıb ber, kel oğlānı aydıb ber, şunlar yalı dōludı içi. (5) dōwden, periden, ğorqunçlu ğorqunçlu, ertekiler bārdı, şol hem yādımda zādinnan ...

owlâqlı geçi

(1) owlâqlı geçiñ bār, iki s̄anıcaq owlâcığı geçiñ bār eken, biriniñ ādı alğurcuq, biriniñ ādı bulğurcuq. (2) öycağazına goyub geçi, gidyān otlamāna. (3) onna her waxıt men gelerin, şāxım bilen ğafīni qaqārın, aç ğafīni alğurcuğum, aç ğafīni bulğurcuğum diyenne, siz ğafīni açarsıñız. (4) yōğsam, açmarsıñız ğafīni. (5) onna gidyā, bi otlayā çölde, dāğda, māğul doyyā. (6) emceğine süyt yıǵnyā, aǵzı bilen de bireme ot alıb ğaydyā, gelyā. (7) yañqı, şāxı bilen qaqıb ğafīni, aç ğafīni alğurcuğum, aç ğafīni bulğurcuğum diyenne, yañqı alğurcuqlar açyār. (8) şuwi beryār, süyt beryār, ot beryār, yañqı alğurcuq bilen bulğurcuq iyyār. (9) onna yañadandan ertir yene gidyār, inni diyā, yañadandan men aydmāyın. (10) başğa kişi gelse, başğa heywān gelse de açmāñ, ola da şeydiyamaşın diyib mını şeketleyā. (11) yene ertisi gelyā, aç ğafīni alğurcuğum, aç ğafīni bulğurcuğum, şey diyib yórşüne mını diyār möcök diyā. (12) mını eşidibdir diyā. (13) ğürd, biz möcök diyāris. (14) möcök eşidibdir, ohom ertisi, geçi gidenne yene süyt getirmāne, bi möcök gelyā, bi, diyā, aç ğafīni alğurcuğum, aç ğafīni bulğurcuğum, emceğimnen süyt getirdim, aǵzımnan ot getirdim, aç ğafīni bulğurcuğum. (15) bulğurcuq diyā, açma ğafīni, şı ecāmiñ şeşine meñzemeyā, şı şeş, başğa şeş, diyā da. (16) onna, alğurcuq diyā, yōq ecāmdir, şawıqlāndır, şeşi üydğāndır, açaylı diyib wurşıb açıbdır, diyā. (17) mıñ ikişini de möcök alıbdır, ğafıbdır, iyibdir. (18) ohom, ertisi geçi gelyā. (19) aç ğafīni alğurcuğum, aç ğafīni bulğurcuğum, emceğimnen süyt getirdim, aǵzımnan ot getirdim. (20) hiç nişāni yōq, yene, hay aç ğafīni alğurcuğum, açmayā. (21) açyā, alğurcuq da yōq, bulğurcuq da yōq. (22) şonna gidyā, gidyā, gidyā. (23) ewinnen diyā, ādam çıqıbdır, hey ādam diyā, alğurcuğumi şen iydiñ mi, bulğurcuğumi şen iydiñ mi, ayd maña? (24) yōq, yōq, men iyemōq. (25) mınnan geçibdir, düye gelibdir, ey düye, alğurcuğumi şen iydiñ mi bulğurcuğumi şen iydiñ mi? (26) yōq, yōq, men iyemōq. (27) geçibdir, şonnan ewinnen köp zādlar gelyā. (28) şıǵır gelyār, ğaplan gelyār, her bir zād gelyār. (29) āxır şeydib barşına möcök gelyā, möcöge diyā, alğurcuğumi şen iydiñ mi, bulğurcuğumi şen iydiñ mi diyib, onnan, hawa men iydim, diyibdir. (30) onnan şāxı bilen ğarnını pāralābdır, ğarnını yarıbdır, diyā. (31) mınnan şı alğurcuq da çıqıbdır, bulğurcuq da çıqıbdır, izini alıb ğaydıbdır.

ecekācān

(1) yene biri yañqı ecekācān diyā. (2) ecekācān bilen doǵāni, bir tayxāniñ ğıyzi ekeni. (3) tayxāniñ ğıyzi bilen oǵli. (4) yañqı tayxān, arfa ekyā bolmayā, buğday ekyā bolmayā, her bir zād tayxāncılıqda ekyā, yıl be yıl ğārīb ğālyā, yıl be yıl ğārīb ğālyā. (5) bi ekini bolmayā. (6) ohom, bir gün mıñ ğāfısından şāil eyleyā derviş, derviş şāil eyleyā. (7) uzın selle bilen, uzın dōn bilen, uzın teşbi bilen, şarb şarb edib, mıñ tōrboşı bār, ohom diyā. (8) ey derviş, diyā. (9) nā üçin, diyā. (10) men diyā, arfa ekyān bolonōq, buğday ekyān bolonōq, yıl

be yıl men gārīb gālyān. (11) ohom, şen diyā, eger buğday yerin başınna gıyziñi, oğluñı gómşeñ öldürşeñ, arfa yerin başınna eger gıyziñi gómşeñ, şeniñ baxtıñ açılıyār. (12) onnan şonra şeniñ işiñ bolyār, diyib. (13) şonnan diyā mını, bey diyib muña doğā beryā. (14) şey diyib, şen oğluñı öldürüb buğday yerine tommuğla, gıyziñi öldürüb arfa yerinne tommuğla. (15) mını daşarda ecekā diyā. (16) teleriñ anırısınnan mını eşidibduran mışdıq. (17) şonra derviş gidene diyā bi, ecekā doğānını gıyğıryā, görşe, doğānı aşıq oynāb yörān. (18) onna, ballī, ay ballī, gel şaşa işim bār, gelmiyā. (19) ballī, ballī gel işim bār, onna āz gelmiyā. (20) onna ballī, gel şaşa men altınnan şaqqa getirdim, altınnan şaqqa bereyim şaşa, gel diyenne, şonnon, diyā, ballisi yortub gelibdir. (21) ohom, diyā, şeyle şeyle dādem biži öldürcek bolyā. (22) derviş meni arfa yerinde, arfa cāyında gómcek bolyā. (23) ğaçaylı diyib şonnon, diyā, ecekā ğice gidyā, buççasına darağını şalyār, aynaşını şalyār, yene başğa şaylarını şalyār, buçcāñ içine. (24) şonnon arqaşına alıb ğaçyār. (25) ertir daña ğoloy duryār, tayxān gözleyār, yañqı gārīb görşe, ecekā de yōq, oğlu da yōq, gıyız yōq. (26) onnan qawyār, qawyār, qawyār. Onnan, diyār, ay oğlānlar duruñ duruñ! (27) olar da ğaçıb duryār. (28) yettim yettim diyenne, ecekā şaçınıñ bāğını oqlābdır. (29) şaç bāğı bār, şaçınıñ arasını bağulyān. (30) çaqıl tiken bolubdır, hemme yeri tutubdır. (31) mınnan itiñ günü bilen ennām cānını ğān edib beydib şeydib, çaqıl tikennen çıqyār. (32) yañadannan qawyār, yañadannan qawyār, yene yettim yettim diyenne, diyā, başdarağını atıbdır, darağı çeti bolyā, çemenlik bolyā. (33) mınnan da ğiñliq bilen geçib yañadannan qawyā, yañadannan qawyā, qawyā, yene ecekācān, oğlānlar işim bār, yettim yettim diyenne aynaşını atıbdır, aynaşını atanna deryā bolub yatyā. (34) bı deryāniñ bārisinne, çāğalar anırısında, onna ay oğlum, ay gıyzim, aydaşa deryadan nā porum geçdiñiz, maña aydaşa! (35) onna diyā, biz dāş ğoyduq balağımızniñ eteğine, culbarımızniñ eteğini şoğurduq, dāş ğoyduq, dāş ğoyub deryadan geçenne derya biži ğötürdü. (36) deryāni geçdik diyib mını aldāb, diyā. (37) bı da şonlarıñ aydanını edcek bolub kōnōğiniñ içine, balağınıñ içine dāş ğoyubdır, çāğalıñ dāşlarınnan ğoyubdır, ğārç bolub gidibdir. (38) deryāda ondan şonra ecekācān bilen oğlān ğaçıveryā, ğaçıveryā, ğaçıveryā, köp çölleri, şuwşuz çölleri geçyāller. (39) ağlyān oğlān diyā, ecekācān men şu işşek, diyā. (40) yolla yata şuwlar bār, qaq şuw, qaq şuw, yāğından galyān, yōluñ kenārınna, olara qaq şuw diyāriş. (41) ecekācān, men şuw işşek, içme, şen şuw içşeñ keyk bolorşuñ, diyā. (42) keyğiñ şuwıdır, keykleñ şuwı. (43) yene gidyāller, gidyāller. (44) yene şuwşayār, ecekācān, men şu işşek, diyār. (45) içme, içşeñ keyk bolorşuñ. (46) bu āxır, diyā, bir şuwuñ başınna yüzünü gözünü yuwub otırqār diyā; kewşiniñ birini ğoyyā, gidyā (47) ecekācān izinne yetyā, ecekācān, men şuwşāb baryān, men şuw içeyin, onna, yo içme, diyā. (48) men, onna şuw başınna kewşim ğālıbdır diyib, yortub barıb, diyā. (49) şuwdan içibdir, diyā. (50) içenne dērrew diyān bir şaxılca keyk bolubdur. (51) kēwşini şaxınnan

ğışsırıp şaqır şaqır edib diyā, ecekāñ İzinnen yetibdir, diyā. (52) men içme diymedim mi, diyā. (53) onna ecekā gidiveryā, gidiveryā, ohom bir şuwa varyā, şuwuñ kenārınna varyā. (54) ohom görse şuwuñ kenārında bir çınār bār eken. (55) beyik çınār, bı nādceğini de bilmiyā. (56) bir mähelle bār, il bār, bir şuwuñ kenārı bār, çınār bār, keyğe otlamāna gitti, doğāncığı otlamāna gitti. (57) ecekācān, eñil çınārım eñil, eñilmeşeñ cort dēwil, eñil çınarım eñil, eñilmeşeñ cort dēwil, diyibdir diyā. (58) çınar, şağlāb eñilibdir. (59) yañqı aydımna da gelyā, bir aydımın içinne, źār źelil bolub ecekācān, źar źelil bolub şenem şol nāçarı gerdeniñe alıb başın aşmana tiken çınārım. (60) bir aydımımız da gelyā. (61) çınār eñilib şağlāb, ecekācān mınıñ başına minibdir. (62) mını çınar gōñe gāldırıbdır, ō defāde āy yalı bolub otrān. (63) ohom gelyālle, şuw alyālla, ādamlar şuw çekyālle gürğen'nen. (64) āxır bir bāyın oğlu diyā, atı şuwa yaqmāna gelyā, at munnan ũrkyā, at ũrkyā, at şuwa varmiyā. (65) hay şuwa qawcaq bolyā, çuwyā, şuwa wuryā, at ũrkyā. (66) onna diyā, ecekāñ āy yalı ecekāñ sūrati şuwa düşüb, canawar munnan ğorqyāna. (67) sūrattan ğorqub şerpilyā at. (68) defāni gōzleyā, ğorse çınārın başınna diyā, ay gōz sūrati bir şenem yatya, ören, awādān bir sūrati. (69) bir owa varyā, bir ğarrı kempir bār da. (70) hemmişe bul yanaq źādda rol oynayālar. (71) ğarrın yānına varyā, ğarrı māma diyā, şuwuñ başınna çınārda men bir ay sūrati şenem ğördüm, çınārın başınna. (72) onu düşürme, çāresini tap. (73) ohom diyā, düşürerin onu diyā, nā porum düşürsün onu, diyā. (74) onna bir şannıq ber maña, diyā; bir şannıq ber, diyā. (75) bir şannıq alyā da ğoşları bilen baryā derya çınārın kenārınna, gāzan getiridyā. (76) ōcoq getiridyā, otāda gāzana atıb źād bişircek. (77) şannığı böylaraq ğoyub, şannığın içinnen anır bāri źad alyā. (78) ohom ōcoğı yaqya. (79) ağaç yaqya. (80) yañqı gāzana bi, dññderib ğoyya, şuwdan getirib bedere bilen gāzanın ũsünnen. (81) onna ecekā diyā, gōñden. (82) ay māmacan diyā, meñ ecem diyā, gāzanı beylerek ğoyordi, diyā. (83) gāzan nāme, diyā, onna ğörgüm yetenōq māya, diyā. (84) meñ ğücüm çatanōq beylek dññdermāne, diyā. (85) şen, diyā; gel, men gāzanımı dññder, diyā. (86) oñnan şonra minağa çınārın ũsüne, mincek bolşon. (87) şonnon düşenne, diyā, yañqı ğarrı, ecekā, diyā. (88) bar, şen şarımşaq getir şannıqdan, ohom yene bir źād getir şannıqdan, burç getir, nārdan getir. (89) ohom bi, şannığın yānına baranna, diyā, tapmayār, onna eñil, eñil eteğinne bārdır, şannığın eteğinne, eñil! (90) eñilenne, diyā, şannığı ağdaraqānı yazıbdır, ğuluplābdır, diyā. (91) gāzanı ata ğallıranın şonra, şonnon yañqı bāyın oğlu, ekidib mımı, ōzüne ikilenci xātın edib ecekāni şaqlayā. (92) yani, deşlābqı xātını kel mişdik, diyelle. (93) xātını kel mişdik. (94) ohom, ğice ecekā yatyailla bile, kelleşini yañqı ğaşıyan mişdik, xırt xırt xırt, diyā. (95) ohom, nāme edyāñ, diyā (96) atamın öyinnen noxud getirdim, şo noxudu iyārin diyā. (97) her ğice şeydibdir, kel xātın. (98) kelleşini ğaşıbdır, nāme edyāñ, neme xırt xırtın, nāme? (99) aşağıdan noğul getirdim, şonı iyārin, nabād getirdim

şonı iyārin. (100) āxırda, mını şırrını biler mikā diyib, diyā. (101) ecekāni bir gīce ekidib, şuwuñ kenārına ekidib oqlābdır şuwuñ içine, ayağını goyub, diyā. (102) şuwuñ içine oqlābdır. (103) keyk de her gīce gelyā, diyā. (104) her gün şuw içmāne gelyā, diyā. (105) ohom mıña diyā, aydyā, diyā, ecekem hōw, ecekem hōw, mene keyğicek bollum, keyğıñ ĩzınne, diyā. (106) yañqı, kel xātını mıñ dođānını da, diyā, goymāyın diyib ĩzine şıkārçı şalıb, yañqı keyği wurdurcaq bolyān. (107) onuñ da havārı bolubdur, diyā. (108) keyği wurdurcaq bolonna keyk de wurdırmıyān. (109) āxır mıñ diyā, her gün şo taydan şu işşek bolonna, diyā, ecekācān ecekācān mene keyğicek bollum, bāyıñ ođlu, xan ođlān, meni öldürcek bolyā. (110) o da şuwuñ içinne, ōzüm bālıq ağzınna, şaçım derya yüzünne. (111) şaçı diyān, deryā yüzünne awādān, ōzüm bālıq ağzınna, şaçım derya yüzünne, bir dīzimne ešen xān, bir dīzimne söyön xān, barsañ aydsañ bāy ođul, öldürmeşin ballimi diyib, peyām iveryā, şuwuñ başınna. (112) ohom diyā, mını āxırda keyğıñ şeydyānını bilib, diyā. mını bir gün tutturubdırlā. (113) yañqı gānıñ, keyğıñ etini iycek men diyibdir. (114) yañqı kel yeşir, keyğıñ etini iyşem men. (115) ohom şıkārçını eyberib yañqı keyği getiribdir. (116) mını şol ayağını guryāllar, piçaq alıb damağını çalcaq bolonna, bi diyā, men, men peşew edeşim gelyā, peşarım bār, peşew edeşim gelyā bi, diyā. (117) goyveryālle, yene barıb ecekā, ecekām how, ecekām how, mene keyğicek bollum, bāyıñ ođlu nāme, xān ođlān meni öldürcek bolyā diyib, yene aydyār. (118) onna ecekā diyā, ōzüm bālıq ağzınna, şaçım deryā yüzünne, bir dīzimne ešen xān, bir dīzimne söyön xān, barsañ aydsañ bāy ođul, öldürmeşin ballimi, diyā. (119) yene peyām iveryā. (120) ohom, yene tekrar bolyā, ertāki gün yene öldürcek bolyā, yene gāytalayā, yene diyā, onna bu nīre gidıyā, şuwuñ başına gidıyā, bir yaña gidıyā. (121) mıñ ĩzinnen düşüb gāydıbdırlar, diyā. (122) görşeler, kel xātın ecekāni şuwa oqlābdır, hiç kimiñ havari yōq. (123) bi şuwa oqlābdır. (124) onnan, görşeler, diyā, oww bi şuwa oqlanıbdır, şuwuñ üşşünne şaç yatir! (125) ohom diyā, nāme edeyliñ, nāme edeyliñ, mıña yañqı mūneccimler, mını qırq dāne ōküzü, yōq, qırq dāne dūyāni mi, ōn günlāb aç goymalı? (126) ōn, ōn iki günlāp şuwşuz goymalı, onnan şonra gelib şu şuwu şoğurdub, şeydmeli. (127) şörduryāllar, şörduryāllar, aç şuwşuz goyyālla. (128) ōn, ōn baş günnen şonra gelib şuwdan yañqı mālları şuwdan mālları qawyāllar. (129) şuw boşoyā, görşe ecekā mınnan çıqıbdır. (130) rewayatta, nāme! (131) ohom, yañqı hāki kel xātını bılarıñ ĩzine daqıb, yañqı māllarıñ ĩzine daqıb şūredıbdırlar, diyā da. (132) doqoylar bilen, bi de şūrenlerinne etim tommuq, gānım yılğın; etim tommuq, gānım yılğın; etim tommuq, gānım yılğın; ölüb baryārqa. (133) şumādda yılğın da bār, hamı yaqmaq günā, diyāller diyā. (134) şuncüre düşünce bār da. (135) yılğımın ağlāb dūybi tommuq bolyā, yılğını ki bolşun, dūybinde tommuq bār. (136) şo kel xātın, şey diyibdir, etim tommuq, gānım yılğın, diyibdir.

4. Türkiye Türkçesine Aktarma

(1) Çocuklukta anlatılan masallardan hatırdada kalmadı. (2) Çocuklukta, o zamanlarda televizyon da radyo da yoktu. (3) O zamanlar, anneannelerimiz, annelerimiz etrafında otururduk, (acaba) ne anlatacak? (4) O zaman horozcuğu anlatıver, keçiciği anlatıver, kel oğlanı anlatıver, bunlar gibi çoktur. (5) Devden, periden, korkunç korkunç, masallar vardı, bu da hatırımda ...

Oğlaklı Keçi

(1) Oğlaklı keçinin iki tanecik oğlakçığı var imiş, birinin adı Alğurcuk, birinin adı Bulğurcuk. (2) Keçileri evceğizine bırakıp, “gidiyorum otlamaya” (diyor). (3) O zaman, her vakit ben gelirim, boynuzum ile kapıyı çalarım, “Aç kapıyı Alğurcuk’um, aç kapıyı Bulğurcuk’um!” dediğimde, siz kapıyı açarsınız. (4) Yoksa, açmazsınız kapıyı. (5) Öylece gidiyor, otluyor bir çölde, dağda, karnını iyice doyuruyor. (6) Memesine süt topluyor, ağzı ile biraz ot alıp geri dönüyor, geliyor. (7) Boynuzu ile kapıyı çalarak “Aç kapıyı Alğurcuk’um, aç kapıyı Bulğurcuk’um!” dediğinde, biraz önceki oğlakçıklar açıyor. (8) Su veriyor, süt veriyor, ot veriyor, Alğurcuk ile Bulğurcuk yiyor. (9) Öylece ertesi gün tekrar gidiyor, şimdi “Ben tekrar söylemeyeyim.” diyor. (10) Başka kişi gelse, başka hayvan gelse de açmayın, onlar da böyle söylemesin, diye nasihat veriyor. (11) Yine ertesi gün geliyor, “Aç kapıyı Alğurcuk’um, aç kapıyı Bulğurcuk’um.” böyle derken ... (12) “Bunu (kurt) duymuş.” diyor. (13) Kurda biz, “mōcök” diyoruz. (14) Kurt duymuş, sonra ertesi gün, yine keçi, süt getirmeye gittiğinde, bir kurt geliyor, “Aç kapıyı Alğurcuk’um, aç kapıyı Bulğurcuk’um, memelerim ile süt getirdim, ağzım ile ot getirdim, aç kapıyı Bulğurcuk’um.” diyor. (15) Bulğurcuk, “Açma kapıyı, bu annemin sesine benzemiyor, bu ses başkasının sesi!” diyor. (16) O zaman, Alğurcuk, “Hayır, annemdir, üşütmüştür, sesi değişmiştir, açalım diye kavga yaparak açmışlar.” diyor. (17) Bunun ikisini de kurt almış, kapmış yemiş. (18) Sonra, ertesi gün keçi geliyor. (19) “Aç kapıyı Alğurcuk’um, aç kapıyı Bulğurcuk’um, memelerim ile süt getirdim, ağzım ile ot getirdim.” (20) Hiçbir ses yok, yine, “Hey, aç kapıyı Alğurcuk’um!” açmıyor. (21) (Kendisi) açıyor, Alğurcuk da yok, Bulğurcuk da yok. (22) Öylece gidiyor, gidiyor, gidiyor. (23) Önünden adam çıkmış, “Hey adam, Alğurcuk’umu sen mi yedin, Bulğurcuk’umu sen mi yedin, söyle bana?” diyor. (24) Hayır, hayır, ben yemedim!” (25) Bundan geçmiş, deve gelmiş, “Ey deve, Alğurcuk’umu sen mi yedin, Bulğurcuk’umu sen mi yedin?” diyor. (26) “Hayır, hayır, ben yemedim!” (27) Geçmiş, böylece önünden çok şeyler geliyor (geçiyor). (28) İnek geliyor, kaplan geliyor, her şey geliyor. (29) Sonunda böyle yaparken kurt geliyor, kurda söylüyor: “Alğurcuk’umu sen mi yedin, Bulğurcuk’umu sen mi yedin?” dedikten sonra, “Evet, ben yedim!” diyor. (30) Sonra, “Boynuzu ile karnını parçalamış, karnını yarmış!” diyor. (31) Bundan Alğurcuk da çıkmış, Bulğurcuk da çıkmış, almış geri dönmüş.

Ecekecân

(1) Yine biri Ecekecân diyor. (2) Ecekecân ile kardeşi, bir çiftçinin çocukları imiş. (3) Çiftçinin kızı ile oğlu. (4) Bu çiftçi, arpa ekmiyor, buğday ekmiyor olmuyor, çiftçilikte ne varsa ekıyor (olmuyor), yıldan yıla fakirleşiyor, yıldan yıla fakirleşiyor. (5) Bir ekini olmuyor. (6) Sonra bir gün bunun kapısına (bir) derviş geliyor. (7) Uzun sarık ile, uzun cübbe ile, uzun tespih ile, şarp şarp edip, “Bunun torbası var!” diyor. (8) “Ey derviş!” diyor. (9) “Neden?” diyor. (10) “Arpa ekıyorum olmuyor, buğday ekıyorum olmuyor, yıldan yıla ben fakirleşiyorum.” diyor. (11) Derviş: “Eğer sen, buğday tarlasının başında kızını, oğlunu gömersen, öldürürsen, arpa tarlasının başında kızını gömersen, senin bahtın açılır.” diyor. (12) “Ondan sonra senin işin düzelir.” demiş. (13) Sonra, buna böyle söyleyip muska veriyor. (14) “Sen oğlunu öldürüp buğday tarlasına göm, kızını öldürüp arpa tarlasında göm!” demiş. (15) Bunu, dışarıda Ecekecân diyor. (16) Çardağın arkasında bunu işidip durmuş imiş. (17) Sonra derviş gittiğinde Ecekecân kardeşini çağırıyor, bakıyor ki, kardeşi aşık oynuyor. (18) Böylece, “Ballı, ay ballı, gel seninle işim var!” (diyor), gelmiyor. (19) “Ballı, ballı, gel işim var!” (diyor), yine gelmiyor. (20) Yine de “Ballı, gel, sana altından sakka⁵ getirdim, altından sakka vereyim sana, gel!” dediğinde kardeşi koşarak gelmiş. (21) “Böyle böyle, babam bizi öldürmek istiyor!” diyor. (22) “Derviş, beni arpa tarlasında, arpa yerinde gömmek istiyor.” (23) “Kaçalım!” deyip, Eceke gece gidiyor, bohçasına tarağını koyuyor, aynasını koyuyor, yine başka şeylerini koyuyor bohçasının içine. (24) Sonra sırtına alıp kaçıyor. (25) Yarın, sabah erkenden kalkıyor; çiftçi arıyor, fakir bakıyor ki, Eceke de yok, oğlu da yok, kızı yok. (26) Ondan sonra koşuyor, koşuyor, koşuyor. Ondan sonra “Hey çocuklar durun, durun!” diyor. (27) Onlar da kaçıyorlar. (28) “Yetiştim, yetiştim!” dediğinde, Eceke saçının bağını atmış. (29) Saçının arasını bağlayan saç bağı var. (30) Çakıl diken olmuş, her yeri doldurmuş. (31) Bundan itin gününü görmüş, her yerini kana bulayıp, öyle böyle çakıl dikenden çıkıyor. (32) Tekrar koşuyor, tekrar koşuyor; yine “Yetiştim, yetiştim!” dediğinde baş tarağını atmış, tarağı ot oluyor, çimenlik oluyor. (33) Bundan da zorluk ile geçip tekrar koşuyor, tekrar koşuyor, koşuyor, yine Ecekecân, “Çocuklar işim var, yetiştim, yetiştim!” dediğinde aynasını atmış, aynasını attığında nehir olup yatıyor. (34) (Çiftçi) nehrin bu tarafında, çocukların diğer tarafında, ondan sonra, “Ay oğlum, ay kızım, söylesene, nasıl geçtiğiniz?”, bana söylesene! (diyor) (35) Sonra “Biz, taş koyduk üstümüze, pantolonumuzun paçasını kopardık, taş koyduk, taş koyup ırmaktan geçtiğimizde ırmak bizi götürdü.” diyor. (36) “İrmağı geçtik deyip bunu aldatmış.” diyor. (37) Bu da onların söylediğini yapacak olup gömleğinin içine, pantolonunun içine taş koymuş, çakıl taşlardan koymuş, boğulup gitmiş. (38) İrmakta, on-

5 Oyun aleti.

dan sonra Ecekecân ile çocuk kaçıveriyor, kaçıveriyor, kaçıveriyor, çok çölleri, susuz çölleri geçiyorlar. (39) Ağlayan çocuk, “Ecekecân, ben su içeceğim.” diyor. (40) Yolda yatan sular var, kak su, kak su, yağmurdan kalan, yolun kenarında, onlara kak su diyoruz. (41) (Çocuk) Ecekecân’a, “Ben, su içeceğim.” (diyor), (Ecekecân) “İçme; sen, su içersen, ceylan olursun!” diyor. (42) Ceylanın suyudur, ceylanların suyu. (43) Yine gidiyorlar, gidiyorlar. (44) Yine susuyor, Ecekecân, “Ben su içeceğim.” diyor. (45) “İçme, sen, içersen ceylan olursun.” (46) Bu sonunda diyor, bir suyun başında yüzünü gözünü yıkayıp otururken, ayakkabısının birini bırakıyor, gidiyor. (47) Ecekecân’ın peşinden yetişiyor; “Ecekecân, ben su içmek istiyorum, ben su içeyim, o zaman, hayır içme!” diyor. (48) “Ben o zaman suyun başında ayakkabımı bırakmışım.” deyip, koşarak varıp diyor. (49) “Sudan içmiş.” diyor. (50) İçtiğinde boynuzlu bir ceylan olmuş. (51) Ayakkabısını boynuzundan asıp, şakır şakır edip “Ecekecân’ın peşinden yetişmiş.” diyor. (52) “Ben içme demedim mi?” diyor. (53) Sonra Ecekecân gidiveriyor, gidiveriyor, sonra bir suya ulaşıyor, suyun kenarına geliyor. (54) Ondan sonra bakıyor ki, suyun kenarında bir çınar varmış. (55) Yüksek çınar, bu ne yapacağını da bilmiyor. (56) Bir mahalle var, halk var, bir suyun kenarı var, çınar var, ceylan da otlamaya gitti, küçük kardeşi otlamaya gitti. (57) Ecekecân, “Eğil çınarım eğil, eğilmezsen çat diye kırıl; eğil çınarım eğil, eğilmezsen çat diye kırıl!” demiş, diyor. (58) Çınar, çatırdayıp eğilmiş. (59) Burada bir sözde de geliyor, bir sözün içinde, zelil olup Ecekecân, zelil olup, sende bu çaresizi boynuna alıp başını göğe diken çınarım. (60) Bir sözümüz de geliyor. (61) Çınar eğilip çatırdayıp, Ecekecân bunun başına binmiş. (62) Bunu çınar göğe kaldırmış, yukarıda ay gibi olup oturmuş. (63) Sonra geliyorlar, su alıyorlar, adamlar su şekiyorlar Gürgen’den. (64) Sonunda bir zenginin oğlu, atını su içirmeye geliyor, at bundan ürüyor, at ürüyor, at suya varmıyor. (65) Hay suya götürmek istiyor, zorluyor, suya vuruyor ama at ürüyor. (66) Sonra, “Ecekecân’ın ay gibi resmi suya düşmüş, hayvan bundan korktuğunda ...” diyor. (67) Resimden korkup serpiliyor at. (68) Yukarıyı arıyor, bakıyor ki çınarın başında, “Ay gözlü, yüzlü bir senem yatıyor, amma da çok güzel.” diyor. (69) Bir köye varıyor, bir yaşlı kadın varmış. (70) Her zaman böyle şeylerde rol alırlar (bulunurlar). (71) Yaşlının yanına varıyor, yaşlı teyze, “Suyun başında, çınarda ben bir ay yüzlü senem gördüm, çınarın başında.” diyor. (72) Onu indirme, çaresini bul. (73) O zaman, “İndiririm onu.” diyor, “Nasıl indirirsin onu?” diyor. (74) “O zaman bir sandık ver bana!” diyor, “Bir sandık ver!” diyor. (75) Bir sandık alıyor, malzemeleri ile varıyor nehir kenarında, kazan getiriyor. (76) Ocak getiriyor, orada kazana atıp bir şeyler pişirecek. (77) Sandığı biraz böyle koyup, sandığın içinden bir şeyler alıyor. (78) Sonra ocağı yakıyor. (79) Ağaç yakıyor. (80) Bu kazanı dönderip koyuyor, suyu da getirip bidon ile kazanın üstünden (boşaltıyor). (81) O zaman Eceke, “yukarıdan” diyor. (82) “Hey anneanneciğim, benim

annem” diyor, “Kazanı böyle koyardı.” diyor. (83) Kazan ne diyor: “O zaman benim gücüm yetmiyor.” maya, diyor. (84) “Benim gücüm yetişmiyor böyle çevirmeye.” diyor. (85) “Sen gel!” diyor, “Benim kazanımı dönder.” diyor. (86) “Ondan sonra binersin çınarın üstüne, binecek olursan.” (87) Sonra indiğinde “Bu yaşlı, Eceke.” diyor. (88) Git, sarımsak getir sandıktan, sonra yine bir şey getir sandıktan, biber getir, nardan getir. (89) Sonra bu, sandığın yanına vardığında “Bulmuyor; o zaman eğil, eğil; altında vardır, sandığın dibine eğil!” diyor. (90) Eğildiğinde “Sandığı dönderip, uzatıp kilitlemiş.” diyor. (91) Kazanı ata kaldırdıktan sonra, öylece bu zengin oğlu, götürüp bunu, kendine ikinci kadın yapıp Eceke’yi saklıyor. (92) Yani, birinci karısı kel imiş, diyorlar. (93) Karısı kel imiş. (94) Sonra gece Eceke ile beraber uyuyorlar, başını kaşımakta imiş, “hırt hırt hırt”, diyor. (95) Sonra, “Ne yapıyorsun?” diyor. (96) “Babamın evinden leblebi getirdim, o leblebileri yiyorum.” diyor. (97) Her gece böyle yapmış, kel kadın. (98) Başını kaşımış, “Ne yapıyorsun, nedir (bu) hırt hırtın, nedir?” (99) “Aşağıdan yemiş getirdim, onu yiyorum, şeker getirdim onu yiyorum.” (100) Sonunda, “Bunun sırrını bilir mi ki deyip”, diyor. (101) Eceke’yi bir gece suyun kenarına götürüp atmış suyun içine, “Ayağımı bağlamış.” diyor. (102) Suyun içine atmış. (103) “Ceylan da her gece geliyor.” diyor. (104) “Her gün su içmeye geliyor.” diyor. (105) Sonra, buna “Eceke’ m hey, Eceke’ m hey, ben ise küçük ceylan oldum, ceylan peşindeyim.” diyor. (106) “Bu kel kadını, bunun kardeşini de bırakmayayım!” deyip, peşine avcı salıp, bu ceylanı vurdurmak istiyorum. (107) “Onun da haberi olmuş.” diyor. (108) Ceylanı vurduracak iken, ceylan da vurdurmuyor. (109) “Sonunda bunun ...” diyor, “Her gün oradan su içecek olduğunda” diyor, “Ecekecân Ecekecân ben, küçük ceylan oldum; zengin oğlu, han oğlan, beni öldürmek istiyor.” (110) O da suyun içinde, kendim balık ağzında, saçım ırmak yüzünde. (111) Saçı diyor: “Irmak yüzünde güzel, kendim balık ağzında, saçım ırmak yüzünde, bir dizimde Esen Han, bir dizimde Seven Han, gitsen söylesen zengin oğula, öldürmesin kardeşimi!” deyip haber gönderiyor, suyun başında. (112) Sonra, bunu sonunda ceylanın böyle yaptığını öğrenip, diyor. Bunu bir gün tutturmuşlar. (113) “Ceylanın etini, ben yiyeceğim.” demiş. (114) Kel esir, “Ceylanın etini, yesem ben!” (115) Sonra, avcıyı gönderip ceylanı getirmiş. (116) Bunu, ayağını topluyorlar, bıçak alıp boğazını kesmek istediğinde, bu, “Benim tuvaletim var, çiş edesim geliyor, çok sıkıştım!” diyor. (117) Bırakıyorlar, yine varıp Eceke’ye, “Eceke’ m hey, Eceke’ m hey, ben küçük ceylan oldum, zengin oğlu, han oğlan beni öldürmek istiyor!” deyip tekrar söylüyor. (118) Sonra Eceke, “Kendim balık ağzında, saçım ırmak yüzünde, bir dizimde Esen Han, bir dizimde Seven Han, gitsen söylesen zengin oğula, öldürmesin kardeşimi!” diyor. (119) Yine haber gönderiyor. (120) Sonra, yine tekrar oluyor, ertesi gün yine öldürmek istiyor, yine tekrarlıyor, yine söylüyor, o zaman bu nereye gidiyor, suyun başına gidiyor, bir tarafa gidiyor. (121)

“Bunun peşinden gelmişler.” diyor. (122) Bakıyorlar ki, kel kadın, Eceke’yi suya atmış, hiç kimsenin haberi yok. (123) Bir suya atmış. (124) Sonra, “Bu suya atılmış, suyun üstünde saçı duruyor!” diyor. (125) Sonra, “Ne yapalım, ne yapalım, buna müneccimler, buna kırk tane öküzü, hayır, kırk tane deveyi mi, on güne kadar aç koymalı?” diyor. (126) On, on iki günlük susuz bırakmalı, ondan sonra gelip şu suyu içirip, böyle yapmalı. (127) İçiriyorlar, içiriyorlar, aç susuz bırakıyorlar. (128) On, on beş gün sonra gelip malları sudan uzaklaştırıyorlar. (129) Su boşalıyor, bakıyor ki Eceke’ m bundan çıkmış. (130) Rivayettir nasıl olsa! (131) Sonra, bu kel kadını bunların peşine takıp, malların peşine takıp sürüklemişler, diyorlar. (132) Ormanlar ile, bir de sürüklerinde “Etim yılğın, kanım yılğın⁶; etim yılğın, kanım yılğın; etim yılğın, kanım yılğın.” ölmek üzere iken. (133) Şu anda yılğın da var, (burada) yakmak günah, diyorlar. (134) Böyle düşünce de var. (135) Yılğın genelde, dibi yılğın oluyor; yılğın nerede olursa, dibinde yılğın var. (136) O kel kadın, şöyle demiş: “Etim yılğın, kanım yılğın.” demiş.

Çeviri Yazı Alfabeti Ve Kısaltmalar

/ä/	: /a/-e/ arası ünlü
/ê/	: /e/-ö/ arası ünlü
/ó/	: /o/-ö/ arası ünlü
/ú/	: /u/-ü/ arası ünlü
/ā/	: uzun /a/ ünlüsü
/ā̄/	: uzun /ä/ ünlüsü
/ê̄/	: uzun kapalı /e/ ünlüsü
/ī/	: uzun /ı/ ünlüsü
/ī̄/	: uzun /i/ ünlüsü
/ō/	: uzun /o/ ünlüsü
/ō̄/	: uzun /ö/ ünlüsü
/ū/	: uzun /u/ ünlüsü
/ū̄/	: uzun /ü/ ünlüsü
/ġ/	: art damak /g/’si
/x/	: art damak /h/’si
/q/	: art damak /k/’si
/ŋ/	: damak /n/’si
/ś/	: peltek /s/
/w/	: çift dudak /v/’si

6 Kabuğu kırmızı bir kısa ağaç.

- /z/ : peltek /z/
/ʻ/ : ayın /ع/
Ar. : Arapça
ATü. : Ana Türkçe
bkz. : Bakınız.
Çağ. : Çağatay Türkçesi
EOğuz. : Eski Oğuz Türkçesi
ETü. : Eski Türkçe
Far. : Farsça
Krş. : Karşılaştırınız.
Trkm. : Standart Türkmençe
/A/ : /a/, /e/
/I/ : /ı/, /i/
/X/ : /ı/, /i/, /u/, /ü/
/K/ : /k/, /k/
// : Fonem parantezi
< : Bu şekilden gelir.
- : Fiil kök ve gövdesine gelen ek.
+ : İsim kök ve gövdesine gelen ek.

Kaynaklar

- AZMUN, Yusuf (1990), “Türkmencede Aslı ve Dolaylı Uzun Ünlüler”, *Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları)*, Fahir İz Armağanı, Volume 14, s. 75-94.
- BİCBABAEİ, Behrouz (2012), “İran Türkolojisi Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi: Tezler”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C 9, S 2, s. 119-143.
- BLAGA, Rafael (1997), *İran Halkları El Kitabı*.
- CEYLAN, Mustafa (2010), *İran Türkmenesinde Yapım Ekleri (Farsça-Türkmençe Gazi Sözlüğü Üzerinden Bir İnceleme)*, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.
- CLAUSON, Sir Gerard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford.
- DİEJİ, Abdolrahman (2011), “İran Türkmenlerinin Dil ve Edebiyatına Genel Bir Bakış”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Bahar 2010, S 29, s. 35-42.
- DOERFER, Gerhard ve HESCHE, Wolfram (1998), “Türkmenische Materialien aus Gonbad-e Qābūs”, *Materialia Turcica*, Band 19, 1998.
- ECKMANN, János (2003), *Çağatayca El Kitabı*, (Çev. Günay Karaağaç), Ankara, Akçağ Yayınları. (=ÇEK)

- ERCİLASUN, Ahmet Bican vd. (1991), *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (Kılavuz Kitap) I*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları. (=KTLS)
- ERCİLASUN, Ahmet Bican ve AKKOYUNLU, Ziyat (2014), *Kâşgarlı Mahmud. Dîvânü Lugâti't Türk (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin)*, Ankara, TDK Yayınları. (=DLT)
- GABAIN, A. von (2007), *Eski Türkçenin Grameri*, (Çev. Mehmet Akalın), Ankara, TDK Yayınları. (=ETG)
- GAZİ, Hacı Miratdurdu (2002), *Ferheng-i Gazi. Fârsî-Turkmenî*, Günbed, Gabus Yayınları.
- GÖKDAĞ, Bilgehan Atsız (2013), “İran Türkleri”, *Yeni Türkiye*, Eylül-Ekim, 54, s. 2203-2214.
- HAMZAYEVA, M. Ya. vd. (1962), *Slovar Turkmenskogo Yazıka*, Aşhbad, İzdatelstvo Akademii Nauk Turkmenskoy SSR. (=STY)
- HANSER, Oskar (2003), *Türkmence El Kitabı* (Çev. Zuhar Kargı Ölmez), Türk Dilleri Araştırmaları 17, İstanbul.
- KARA, Mehmet (2005), *Türkmen Türkçesi Grameri*, Ankara, Gazi Kitabevi.
- KARAHAN, Leylâ (1996), *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Ankara, TDK Yayınları.
- NAZARİ, Abdollah ve ROUTAMAA, Judy (2012), “The Iranian Turkmen Language From A Contact Linguistics Perspective”, *Turkic Languages*, 16, s. 215-238.
- ŞİRELİYEV, M. Ş. (1962), *Azerbaycan Dialektolojyasının Esasları*, Bakı.
- TEKİN, Talât vd. (1995a), *Türkmence-Türkçe Sözlük*, Türk Dilleri Araştırmaları 18, Ankara. (=TTS)
- TEKİN, Talât (1995b), *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Türk Dilleri Araştırmaları 13, Ankara. (=TDBUÜ)
- TEKİN, Talât (2010), *Orhon Yazıtları*, Ankara, TDK Yayınları. (=OY)
- TULU, Sultan (2009a), “İran’a Yapılan bir Araştırma Gezisi ve Gümbed Ağzı”, *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri*, 25-30 Mart 2008, Şanlıurfa, Ankara, TDK Yayınları, s. 693-731.
- TULU, Sultan (2009b), “Türkmencenin Gümbed Ağzı’ndan Bir Metin ve Örnekli Sözlük”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/4, Summer 2009, s. 945-967.
- YILDIRIM, Zeynep (2008), *Gümbed Ağzından Derlemeler (Giriş-Gramer-Metinler-Sözlük)*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla.

